

El retaule de Sant Feliu de Girona

Setze any de construcció per a la creació d'un retaule monumental

El retaule de Sant Feliu es va iniciar el 1504. En aquell moment les terres gironines i especialment la ciutat s'havia convertit en un punt d'atracció de molts artistes estrangers, la majoria arribats del nord d'Europa, que itineraven sols o amb el seu taller en busca de nous encàrrecs. El col·legi de canonges de la aleshores col·legiata de Sant Feliu de Girona va decidir impulsar l'obra del retaule major a principis del segle XVI.

Ningú podia preveure que la seva construcció duraria setze anys, que hi participarien cinc mestres: tres fusters i dos pintors, i que seria una de les obres més cares del moment, pagada en bona part gràcies a deixes testamentàries.

El primer encàrrec el va rebre Joan Dartrica (van Etrica o Venetrica, segons les fonts documentals), fuster d'origen flamenc, establert a Girona on s'havia casat el 1498. El 10 de març del 1504 va signar el primer encàrrec per executar la part baixa, el bancal i el sotabancal, del retaule i l'any següent, amb un nou contracte, signava la continuació de la feina per a completar tota l'estructura de fusta. Paral·lelament, començava a treballar les imatges principals del retaule- la MaredeDéu i els sants Narcís i Feliu - l'escultor Joan d'Aragó, del qual se'n coneix poca obra i trajectòria. Però el 1507 Dartrica mort. Es desconeix fins on va arribar la seva mà, si bé se li atribueix la composició, plena de traceries calades i alts pinacles, seguint les influències de l'art flamenc.

L'obra no es va aturar i, després d'un breu encàrrec a un fuster gironí, Joan Coll, la feina pendent la va continuar Pere Robredo, escultor originari de Burgos però establert a Girona, que s'hi va dedicar des del 1507 fins el 1510. Amb Robredo i el seu taller es va completar tota l'obra de fusta: l'estructura, traceries calades, pinacles, dossers i les imatges i relleus que havien d'ornar tot el retaule. Quedava encara la feina de daurar i policromar-ho tot, així com els treballs de pintura de les taules del retaule. Però la manca de diners van aturar els treballs durant cinc anys.

El 1515 el pintor Pere de Fontaines, originari de Béthune, prop de Pas de Calais i documentat a Catalunya des del 1500, va començar els treballs per policromar, aplicant or i colors, la totalitat del moble i les taules del sota banc. Probablement també se li haurien encarregat les taules centrals del retaule, però la mort de Fontaines, sobrevinguda el 1518 va aturar de nou les feines. La seva mort deuria colpir als seus col·laboradors, entre els quals Pere Mates; segurament van ser ells els que van deixar testimoni pintat en el mateix retaule del dia i any de la mort del mestre. De Fontaines, si bé se'n han documentat altres obres, avui sols és conserven aquestes taules del retaule de Sant Feliu.

L'obra la va continuar Joan de Burgunya (o Borgonya segons els documents), pintor originari del centre d'Europa, documentat a Oriola i València des del 1496 i, a partir del 1510, establert a Barcelona, on hi va morir el 1525. Havien quedat per pintar les sis taules centrals que havien de narrar els martiris i la mort del primer màrtir gironí: sant Feliu. Per a compondre les diferents escenes, Burgunya es va inspirar en gravats, especialment de Dürer, si bé en va fer una interpretació molt personal. La seva pintura, aplicada a l'oli —un dels primers exemples d'aquesta tècnica a Catalunya—, és rica en cromatismes i detalls decoratius i, malgrat que pren models de composició de gravats

flamencs, incorpora l'esperit renaixentista en l'ambientació arquitectònica, en els vestits i en les actituds elegants de les figures. A Catalunya es té documentada una producció abundant, si bé se'n conserven poques obres. A Girona, a més de les taules de Sant Feliu també pintà el retaule de les Onze Mil Verges per a la Seu (1525).

El retaule de Sant Feliu estava presidit per les escultures dels sants patrons de Girona, sant Feliu i sant Narcís, i de la Mare de Déu. Desenvolupava un complex i extens programa iconogràfic que exaltava el triomf de l'Església i la salvació a través de la fe: al sotabanc, escenes de la vida de Maria, profetes de l'Antic Testament i els sants Jordi i Miquel arcàngel; al banc o predel·la, els dotze apòstols en mig relleu, amb Crist ressuscitat al centre; separant les sis grans taules pintades amb escenes de la vida i els martiris de sant Feliu, sis pilars amb figures en talla de reis, profetes, àngels i benaurats; i a la part alta, coronant el dosser de la Mare de Déu, relleus del judici final i dues figures d'orants. Tot estava emmarcat amb traceries i dossers i amb talles ornamentals a la flamenca, i coronat per alts pinacles de traça gòtica.

Obres exposades

Pere Robredo

(Burgos. Documentat a Catalunya i València del 1507 al 1512)

Animal fantàstic: griu

Fragment del retaule de Sant Feliu
1507-1510

Daurat i policromat / fusta
Església de Sant Feliu, Girona
Núm. reg. MDG2384

Fragment del guardapols del retaule de Sant Feliu dedicat a l'arbre de Jessè, representació iconogràfica de la genealogia de Crist des de Jessè, pare del rei David. Mostra un ésser fantàstic, meitat lleó, meitat àliga, anomenat *f q̄t*, símbol de vigilància i protecció.

Animal fantàstic

Fragment del retaule de Sant Feliu
1507-1510

Daurat i policromat / fusta
Església de Sant Feliu, Girona
Núm. reg. MDG2385

Fragment del guardapols del retaule de Sant Feliu dedicat a l'arbre de Jessè. Representa un ésser fantàstic, amb trets facials humans i potes d'àliga, enfilat en unes branques. Generalment, aquests éssers híbrids, anomenats *a`at õrr* (*a`adv xrrdr*), fan referència al defecte de la hipocresia.

Benaurats

Imatges del retaule de Sant Feliu

1507-1510

Daurat i policromat / fusta

Església de Sant Feliu, Girona

Núm. reg. MDG0338, MDG0325 i MDG0327

Aquestes imatges estaven ubicades a la part alta dels tres pilars centrals del retaule, a banda i banda dels relleus del judici final. Tallades per Pere Robredo, van ser daurades i pintades pel taller de Pere de Fontaines. A les mans duen llibres oberts amb inscripcions que donen testimoni de la finalització dels treballs de policromia i de la mort del mestre, el 12 d'abril del 1518:

«Qui hoc depi[cun]gebat semp[er] cu[m] D[omi]no vivat PF»
Qui pintava això visqué sempre amb el senyor P[ere] F[ontaines]

«XI marts del MDXVIII»
11 de març de l'any 1518

«Petrus F. obiit oz [=12?] aprilis 1518 »
Pere F[ontaines] morí el 12 d'abril del 1518

Pere (Perris) de Fontaines

(Béthune. Doc. a Catalunya des del 1500 - + Girona, 1518)

Adoració dels Mags (Epifania) i Assumpció de la Mare de Déu

Taules del sotabanc del retaule de Sant Feliu

1515-1518

Tremp / fusta

Església de Sant Feliu, Girona

Núm. reg. MDG0317 i MDG0318

Les escenes d'ambdues taules, ubicades a banda i banda de la de sant Jordi, estan inspirades, gairebé de manera literal, en gravats de l'època. Gràcies al testament de Fontaines sabem que el pintor tenia una important col·lecció de gravats, que va deixar en herència als seus col·laboradors Pere Mates i Pere Torra.

Martin Schongauer, *Dolè nri*

Francesco Rosselli, *Art i oblò cd L`dj*

Joan de Burgunya (Borgonya)

(Stragborch. Doc. a València des del 1496 i a Catalunya des del 1510 - + Barcelona, 1525)

Sant Feliu davant de Rufí

Taula del retaule de Sant Feliu

1519-1520

Tremp i oli / fusta

Església de Sant Feliu, Girona

Núm. reg. MDG2292

Taula central esquerra del cos principal del retaule de Sant Feliu. L'escena sintetitza els diàlegs que el sant va mantenir amb l'oficial romà, el qual mirava de convèncer-lo que abandonés la fe cristiana. La composició de l'obra està clarament inspirada en el gravat de Dürer Crist davant de Caifàs (1512).

Albrecht Dürer, *Christ before Caiaphas*

CRÈDITS

Producció

Museu d'Art de Girona
Agència Catalana de Patrimoni Cultural
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Crèdits exposició

Direcció

Carme Clusellas (Museu d'Art de Girona)

Coordinació

Carme Martinell
Antoni Monturiol
(Museu d'Art de Girona)

Disseny de l'espai i museografia

Cristina Masferrer Estudi

Obra

Construccions Sadurní Pereferrer

Lampisteria

Instal·lacions Verges
Gaudir Girona
Videoson

Pintura

3G Pintors

Fusteria

Fusteria Creixans

Serralleria

Tallers Girona
Agustí Empordà

Rotulació

Vidcus
La Digital

Restauració

Laia Roca
Kreit. Restauració i Conservació

Conservació i muntatge

Centre de Conservació i Restauració de Béns Mobles
Art Care
Ignasi Arevalo (Museu d'Art de Girona)
Transports Corcoy

Crèdits audiovisual

Idea i coordinació

Carme Clusellas i Carme Martinell.
(Museu d'Art de Girona)
Albert Sierra (Agència Catalana de Patrimoni Cultural)

Documentació històrica

Joan Bosch (Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural – UdG)

Guió

Mercè López i Helena Martín
(Trama Media s.l.)

Producció audiovisual

Karavan Films

Direcció i producció

Marc Petitpierre

Direcció fotogràfica

Albert Serradó

Documentació

Júlia Roses

Ajudant de fotografia

Júlia Sánchez

Càsting i Attrezzo

Reinaldo Lancaster

Muntatge

Marc Petitpierre
Júlia Roses

Postproducció

Juan Palo Márquez
Manuel Rodríguez

Actors

Raymon Pujol (mestre artesà)
Òscar Ollé (recreació dels fusters)
Mónica Guitart (recreació dels pintors)

Locucions

Joel Valverde (català i castellà)
Toby Harper (anglès)
Jean Didier (francès)

Reconstrucció virtual del retaule

Burzon*Comenge

Imatges d'arxiu

Arxiu de l'Institut d'Estudis catalans.
Fons Subias
Arxiu Històric de Girona

Agraïments:

Catedral de Girona, Basílica de Sant Feliu, Convent de Sant Daniel, Mn. Joan Baburés, Priora Maria Assumpció Pifarré, Isabel Fabregat, Elena Boix, Jesús Moll.